

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Studijní opora k předmětu kombinované formy studia

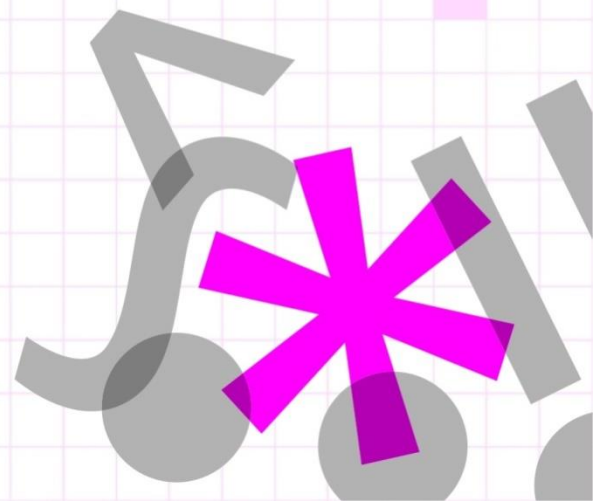
předmět

TEORIE VÝCHOVY A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA

obor

**Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci
v etopedických zařízeních**

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Vysvětlivky k používaným symbolům

ÚVOD KE STUDIU PŘEDMĚTU NEBO KONKRÉTNÍHO TÉMATU

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

prověřují, do jaké míry student text a problematiku pochopil, zapamatoval si podstatné a důležité informace

SHRNUTÍ

shrnutí tématu

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

vyzdvihuje důležité či nové termíny, nebo hlavní body, které by student při studiu tématu neměl opomenout

LITERATURA

použitá ve studijním materiálu, pro doplnění a rozšíření poznatků

POŽADAVKY NA UKONČENÍ KURZU

student se zde dozví, jakým způsobem bude kurz ukončen (test, seminární práce, projekt, ústní zkouška apod.)

ÚVOD DO STUDIA PŘEDMĚTU (ANOTACE)

Teorie výchovy a sociální výchova může být definována jako pedagogická disciplína, která se zabývá rozpracováním filozofických představ a koncepcí o výchově člověka. Metodika teorie výchovy je chápána jako praktická aplikace teoretických poznatků při naplňování konkrétních výchovných cílů. Předmětem disciplíny teorie výchovy je nespécifické (nepředmětové, neprofesní), všeobecně cílevědomé a záměrné formování jedince, lze hovořit o osobnostním a sociálním rozvoji jedince, který mu zajišťuje jeho společenskou akceptaci a umožňuje mu žít v lidské společnosti.

CÍLE PŘEDMĚTU:

Cílem předkládané studijní opory **Teorie výchovy a sociální výchova** pro sociální pedagogy je předat studentům základní povědomí z vybraných témat teorie výchovy s důrazem na nutnost individualizovaného a současně celostního přístupu při působení na jedince nebo skupinu. Dalším záměrem je vybavit studenty řadou praktických dovedností, které jim umožní úspěšně zvládnout i náročné výchovně vzdělávací situace. Student bude schopen využít širokou teoretickou základnu z oblasti výchovy, psychologie výchovy pubertální, postpubertální a adolescentní mládeže. K této základně připojit instrumentální arzenál chování a dovedností z praktických výchovných situací z hlediska současných potřeb výchovy. Získané znalosti a zkušenosti bude moci uplatnit v oblasti výchovného poradenství, například při koncipování výchovných programů apod.

Při studiu studijní opory a další doporučené literatury je vhodné se podrobně seznámit s publikacemi z obecné pedagogiky, na které předmět teorie výchovy navazuje.

Studijní opora není pro studenta učebnicí nebo studijním textem, který by mu předkládal všechno vědění, které může studiem našeho oboru dosáhnout. Přináší mu však inspirace a rady v jaké literatuře studovat dále, nad čím se dále zamýšlet, které úkoly je potřebné splnit pro úspěšné zvládnutí předmětu a jaké organizační formy výuky můžeme v průběhu studia preferovat.

Po absolvování předmětu

- se bude student orientovat v základních edukačních pojmech,
- seznámí se s výchozí literaturou,
- bude přemýšlet v rámci současně probíhající kurikulární reformy,
- bude vnímat teorii výchovy jako disciplínu přinášející klíčový pohled na svět v ovlivňování lidí,
- bude vnímat a aktivně utvářet úzkou souvislost a spolupráci edukace a prevence.

OSNOVA PŘEDMĚTU:

1. Téma č. 1: Soudobé trendy ve výchově a vzdělávání, směřování českého škol-

ství

2. Téma č. 2: Individualizace ve výchově a vzdělávání
3. Téma č. 3: Hlavní principy demokratického vzdělávání
4. Téma č. 4: Inkluzivní vzdělávání
5. Téma č. 5: Výchova ke zdravému způsobu života
6. Téma č. 6: Kázeň jako prostředek výchovy
7. Téma č. 7: Sociálně patologické jevy dětí a jejich prevence
8. Téma č. 8: Multikulturní výchova
9. Téma č. 9: Rodina a rodinná výchova
10. Téma č. 10: Mravní a etická výchova
11. Téma č. 11: Šikana ve škole, příčiny, projevy, řešení

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

ZÁKLADNÍ LITERATURA

- BENDL, S. *Školní kázeň. Metody a strategie*. Praha: ISV 2001.
- BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003.
- KREJČOVÁ, V. (ed) *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005.
- MALACH, J. *Teorie výchovy pro pedagogické studium*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007.
- PRŮCHA J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001.
- VACEK, P. *Průhledy do psychologie morálky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006.
- VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus UHK, 2010.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995.
- STŘELEČEK, S. (ed.) *Studie z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: PdF MU, 2004.
- STŘELEČEK, S. (ed.) *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: MSD, 2002.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001.
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: portál, 1997.

DOPORUČENÁ LITERATURA

- ADAMCOVÁ, L. *Žákovská samospráva aneb Nic nového pod sluncem. Pedagogická orientace 2002, č. 3, s. 76-80.*
aktualizované vydání. Praha: Portál, 2001.
- BLÍŽKOVSKÝ, B. *Úvod do pedagogiky I. Pojetí výchovy*. Brno: Fakulta pedagogická MU, 1992.
- ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. Praha: Karolinum, 1995.

HELUS, Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. 1.vydání. Praha: SPN, 1973.

JANIŠ, K. *Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, s. 116.

JANIŠ, K., ČÍŽKOVÁ, Š. *Slovník frekventovaných pojmů k rodinné a sexuální výchově*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 59 s.

JANIŠ, K., KRAUS, B., VACEK, P. *Kapitoly ze základů pedagogiky; 3. vydání*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

Kolektiv autorů. *Etická výchova pro základní a střední školy*. Praha: Luxpress, 2005.

KOTULÁN, J. *Zdravotní nauky pro pedagogy*. Brno: PF MU, 2001.

KOZELSKÁ, Z. *Rodinná výchova*. In *Pedagogika I*. Ostrava: OU, 1993, str. 233- 244.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk – prostředí, výchova* (K otázkám sociální

KUČEROVÁ, S. *Mravní výchova ve škole*. In KOLEKTIV. *Pedagogika IV*. Vybrané kapitoly z teorie a praxe výchovy. Ostrava: OU, 1996. str. 11-30.

KVAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: PF UP, 1996.

PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. 5. Praha: Portál, 2007.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika 3*. Praha: Portál, 2005

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. Praha: ISV, 2001.

Rámcový vzdělávací program (www.msmt.cz)

ROGERS, C. R. *Způsob bytí. Klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele*. Praha: Portál, 1998.

SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: PAIDO, 2004.

SPILOVÁ, V. *Proměny primární školy a vzdělávání učitelů v historicko srovnávací perspektivě* Praha: PdF U, 1997.

STŘELEČEK, S. *Kázeň a ukázněnost jako společenské a pedagogické jevy*. In STŘELEČEK, S. (ed.) *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy*. Brno: Paido, 1998, s. 68-77.

SVOBODOVÁ, J. *Zdravá škola včera a dnes*. Brno: Paido, 1998.

VACEK, P. *Řešení morálních dilemat - metody mravní výchovy*. In *Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, pedagogika a psychologie*. XLIX. 1992. str. 90-101.

VÁGNEROVÁ, M., ŠTECH, S., *Psychologie handicapu*. Praha: Karolinum, 1993.

VĚTROVEC, V. *Vhodné metody práce s mladistvými pachateli. Pedagogická orientace*, 2003, č. 1, s. 68-74.

VONDÁČEK, M. a kol. *Kapitoly ze zdravotní výchovy*. Praha: Fortuna, 1992.

POŽADAVKY NA UKONČENÍ KURZU

1. Splnění zadaných úkolů u jednotlivých kapitol.
2. Test z pojmů.
3. Ústní zkouška z vylosovaného tématu.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Seznámit studenta se soudobým směřováním českého školství. Student se seznámí s Národním programem rozvoje vzdělávání, s Bílou knihou a s otázkami transformace českého školství. Kapitola bude sloužit jako východisko pro další otázky a aktuální témata.

Způsob výuky: *Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (1h přednáška, 1h samostudium)*

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Reforma školského systému (vnější, vnitřní).
- Hlavní principy demokratického vzdělávání.
- Kurikulární dokumenty.
- Hlavní cíle vzdělávání:
 - umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení,
 - podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů,
 - vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci,
 - rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých,
 - připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a plnili své povinnosti,
 - vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě,
 - učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný,
 - vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi.

Klíčová slova:

Národní program rozvoje vzdělávání, Bílá kniha, Lisabonská deklarace, kompetence, RVP, ŠVP, osobnostní rozvoj, aktivní občanství

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Cílem současné společnosti by mělo být vychovávat děti a mladé lidi tak, aby se stávali individualitami, které charakterizují především svědomitost, poctivost, sebeovládání, duševní stabilita a odolnost, zvědavost, chuť do učení, touha poznávat nové, otevřenost pro druhé, snášenlivost, slušnost, schopnost vytvářet přátelské vztahy a pomáhat druhým. Mladí lidé by měli poznat sami sebe, pochopit hodnotu zdraví, smysl zdravotní prevence, poznávat zásadní životní hodnoty a postupně si k nim vytvářet postoje.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

SPIPKOVÁ, V. *Proměny primární školy a vzdělávání učitelů v historicko srovnávací perspektivě* Praha: PdF U, 1997.

BLÍŽKOVSKÝ, B. *Úvod do pedagogiky I. Pojetí výchovy*. Brno: Fakulta pedagogická MU, 1992.

MALACH, J. *Teorie výchovy pro pedagogické studium*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník; 3., rozšířené a aktualizované vydání*. Praha: Portál, 2001.

STŘELEČEK, S. (ed.) *Studie z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: PdF MU, 2004.

PRŮCHA (ED.), Jan. *Pedagogická encyklopedie*. 1. Praha : Portál, 2009.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 3. Praha : Portál, 2005.

SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno : PAIDO, 2004.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Na co se klade hlavní důraz při vzdělávání?
2. Stručně charakterizujte jeden z následujících programových dokumentů: Lisabonská deklarace EU, Národní program rozvoje vzdělávání (Bílá kniha), Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže – ve vztahu k výchově.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 2:

Individualizace ve výchově a vzdělávání

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Kapitola bude pojednávat o individualizaci v procesu edukace, o způsobech diferenciací výuky, při níž se zachovávají heterogenní třídy jako základní sociální jednotka a provádí se diferenciací vnitřní, obsahová i metodická, respektující individuální zvláštnosti dětí. Je akcentován způsob výuky, při němž podporujeme společné vzdělávání dětí s rozdílnou úrovní schopností, nerozdělujeme žáky do studijních a praktických tříd, aby se nám lépe pracovalo, ale umožníme jim vzdělávat se společně – rozdíly mezi dětmi respektujeme, reagujeme na ně při plánování, realizaci a hodnocení výchovně vzdělávací práce v teoretické rovině. S myšlenkou individualizace většinou souhlasíme, ale otázkou zůstává, jak individualizaci zvládnout v každodenní praxi školního vyučování.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (0,5h přednáška, 1h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Individuální přiměřenost.
- Potřeby dítěte.
- Temperamentové charakteristiky dítěte.
- Styly učení.
- Schopnosti dítěte.

Klíčová slova:

Maslowova pyramida potřeb, inteligence, schopnost, tempo práce, integrovaná tematická výuka, diferenciací

SHRnutí A TEMA TA KE STUDI U

Individualizujeme, pokud chceme, aby každé dítě:

- mělo příležitost rozvíjet se jako celá osobnost,
- mělo příležitost dosáhnout svého osobního maxima,
- mohlo ve vyučování rozvíjet své zájmy, navazovat na vlastní zkušenosti a předcházející dovednosti,
- zažilo při vyučování úspěch a vzdělávání pro něj bylo spojeno převážně s kladnými emocemi,
- získalo pozitivní vztah ke vzdělávání a potřebu dále se vzdělávat,
- neslo odpovědnost za své vlastní vzdělávání,
- mělo příležitost vytvářet si reálný sebeobraz.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

HELUS, Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. 1. vydání. Praha: SPN, 1973.

KREJČOVÁ, V. (ed) *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005.

PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. 5. Praha: Portál, 2007.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika* 3. Praha: Portál, 2005.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Navrhněte aktivity, které podpoří možnost individualizovat činnost dítěte.
- 2) Sestavte mentální mapu zachycující vzájemné vztahy k dané problematice.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 3:

Hlavní principy demokratického vzdělávání

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Společenské změny v posledních letech znamenají mnohem větší zatížení jedince, než tomu bylo kdykoliv dříve. Mizí pevně definované pracovní role, což člověku přináší značnou nestabilitu a nejistotu. Předpokládá se, že v budoucnosti každý z nás několikrát změní nejen zaměstnání, ale i obor a profesi. Z tohoto faktu vyplývají určité požadavky na dovednosti člověka předurčující jeho úspěšnost.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (0,5h přednáška, 2h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Schopnost kritického myšlení.
- Samostatnost a odpovědnost.
- Sociální dovednosti (spolupráce, týmová práce, komunikativnost).
- Flexibilita v reagování na změny.
- Schopnost řešit problémy.

Klíčová slova:

kritické myšlení, kooperace, celoživotní učení, autonomie, komunikace, facilitace, akceptace, kongruence, empatie

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Principy demokratické vzdělávací politiky:

- spravedlivý přístup ke vzdělávacím příležitostem,
- maximální rozvíjení potenciálu každého jedince,
- proměna tradiční školy, změna obsahu vzdělávání, metod a forem výuky, klimatu a prostředí školy,
- posílení autonomie škol,
- zvyšování statusu profesionality pedagogického personálu.

Principy pedagogického přístupu zaměřeného na dítě:

- víra ve schopnost druhých,
- učitel-facilitátor sdílí odpovědnost za učební proces se žáky a jejich rodiči,
- žáci se spoluúčastní tvorby studijního plánu.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

HELUS, Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. 1. vydání. Praha: SPN, 1973.

KREJČOVÁ, V. (ed) *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005.

ROGERS, C. R. *Způsob bytí. Klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele*. Praha: Portál, 1998.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Vysvětlete větu: *Učitel vytváří podpůrnou a nápomocnou učební atmosféru*. A doložte příkladem z praxe.
2. Uveďte zdroje učení, které podporují samostatnost dítěte.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 4:

Inkluzivní vzdělávání

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Inkluzivní vzdělávání představuje společné vzdělávání pro děti bez ohledu na jejich et-

nickou či náboženskou příslušností a úroveň schopností. Je jednou ze stěžejních tendencí v současném vzdělávacím systému. Velký důraz je kladen na respektování individuálních potřeb každého dítěte: dětí se zdravotním postižením, se specifickými vzdělávacími poruchami, ze sociokulturně znevýhodněného nebo odlišného etnického prostředí, dětí mimořádně talentovaných apod.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (0,5h přednáška, 2h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Žáci se **zdravotním postižením** (tělesným, zrakovým, sluchovým, mentálním...).
- Žáci se **zdravotním znevýhodněním** (zdravotním oslabením, dlouhodobým onemocněním, lehčími zdravotními poruchami...).
- Žáci se **sociálním znevýhodněním** (z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, žáci v postavení azylantů aj.).

Klíčová slova:

Inkluze, individualita jedince, znevýhodnění, mimořádné nadání, individuální vzdělávací plán.

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Z důvodu zdravotního postižení nebo jiného znevýhodnění je třeba uplatňovat při vzdělávání těchto žáků kombinace speciálně pedagogických postupů a alternativních metod s modifikovanými metodami používanými ve vzdělávání běžné populace. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami vyžaduje podnětné a vstřícné školní prostředí.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

HELUS, Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. 1. vydání. Praha: SPN, 1973.

KREJČOVÁ, V. (ed.) *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005.

VÁGNEROVÁ, M., ŠTECH, S., *Psychologie handicapu*. Praha: Karolinum, 1993.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Jaký má přínos společné vzdělávání dětí se zdravotním postižením a dětí zdravých pro: ● zdravé děti,

- rodiče dětí se zdravotním postižením,
- učitele?

2. Které podmínky je třeba zabezpečit, aby mohlo probíhat vzdělávání žáků se zdravotním postižením a znevýhodněním? (viz. Krejčová: *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole*, Gaudeamus, 2005).

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 5:

Výchova ke zdravému způsobu života

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Způsob života je charakterizován souborem typických i méně častých činností každodenního života jednotlivců i lidí celé společnosti, které se realizují v určitých životních podmínkách. Pro zdraví člověka má způsob života a dodržování zásad správného způsobu života mimořádný význam. Cílenou zdravotní výchovou obyvatelstva se proto snažíme dosáhnout toho, aby lidé ve svém každodenním životě správně jednali ve smyslu ochrany vlastního zdraví i zdraví ostatních.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (0,5h přednáška, 2h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Zdraví a životní styl.
- Vnitřní a vnější determinanty zdraví.
- Škola a zdravý způsob života.
- Programy ochrany a podpory zdraví.

Klíčová slova:

tělesná kultura, tělesná zdatnost, prevence zdraví, Zdravá škola

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Požadavek harmonického souladu rozvoje jedince je trvalou výzvou pro všechny kategorie vychovatelů. Každý člověk by si měl uvědomit, že zdraví je nutno aktivně získávat. To předpokládá, že si člověk dokáže vymezit svůj vztah k životu a najde jeho smysl. Cíle- nou zdravotní výchovou obyvatelstva se v edukačním procesu snažíme dosáhnout toho, aby lidé ve svém každodenním životě správně jednali ve smyslu ochrany vlastního zdra- ví i zdraví ostatních.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

KOTULÁN, J. *Zdravotní nauky pro pedagogy*. Brno: PF MU, 2001.

SVOBODOVÁ, J. *Zdravá škola včera a dnes*. Brno: Paido, 1998.

VONDÁČEK, M. a kol. *Kapitoly ze zdravotní výchovy*. Praha: Fortuna, 1992.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Pokuste se zformulovat hlavní příčiny nepříznivé zdravotní situace v ČR a navrhně- te, jak by bylo možné stávající situaci ovlivnit k lepšímu. Zaměřte se zvláště na osvě- tu a výchovu – vymezte cíle, navrhněte formy a metody.
2. Vymezte témata, do kterých byste zařadili zdravotní výchovu, navrhněte vhodné vyučovací metody a jejich výběr odůvodněte.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 6:

Kázeň jako prostředek a cíl výchovy

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Kázeň je společenským jevem spočívajícím v dodržování stanovených nebo dobrovolně přijatých norem (Střelec, 1998). Normy představují řád, který zabezpečuje podmínky pro existenci jedince a jeho správného fungování ve společnosti. Každá míra svobody vždy byla a je spojena s jistou mírou odpovědnosti. Řada českých pedagogů se pokoušela zjistit příčiny neukázněného chování žáků. Jejich přístupy analyzoval a shrnul Bendl (2001, s. 165). Mezi hlavní příčiny nekázně bývají považovány především rodina a poruchy jejích funkcí, krize pedagogických institucí, krize autority, nuda ve škole, všeobecná krize hodnot, nesprávný výklad svobody, působení masmédií apod.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (1h přednáška, 2h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Školní kázeň a metody formování ukázněnosti.
- Školní kázeň a autorita učitele.
- Školní řád jako norma kázně.
- Kázeňské metody a prostředky.

Klíčová slova:

školní kázeň, ukázněnost, autorita učitele, školní řád, práva a povinnosti žáků, strategie a metody zajišťování kázně

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Z důvodu aktuálního neuspokojivého stavu kázně ve školách je třeba se zvýšeně věnovat problematice norem chování, jejich kodifikaci a funkcím kázně. Jsou popsány vztahy

mezi školní kázní a autoritou učitele. Funkcí školní kázně je vytvářet podmínky pro nezbytný a řádný chod školní práce. Současně je cílem výchovy i jejím prostředkem. Pro pedagogické pracovníky škol jsou formulována mnohá doporučení, jejichž využívání může přispět ke zlepšení stavu kázně na školách (Bendl, 2001).

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

ADAMCOVÁ, L. *Žákovská samospráva aneb Nic nového pod sluncem. Pedagogická orientace* 2002, č. 3, s. 76-80.

BENDL, S. *Školní kázeň. Metody strategie*. Praha: ISV, 2001.

STŘELEC, S. (ed.) *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: MSD, 2002.

STŘELEC, S. *Kázeň a ukázněnost jako společenské a pedagogické jevy*. In STŘELEC, S. (ed.) *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy*. Brno: Paido, 1998, s. 68-77.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Definujte pojem kázeň a vymezte její funkce.
2. Vysvětlete rozdíl mezi pojmy kázeň a ukázněnost. (Střelec, 1998)
3. Vyjmenujte základní práva a povinnosti žáků a na jejich základě se pokuste sestavit školní řád jako kázeňskou normu.

Prostor pro odpovědi:

ÚVOD A CÍL TĚMATU

V posledních letech je věnována otázkám sociálně patologických jevů a jejich prevenci značná pozornost. Postupně se dospělo k definování sociálních jevů spadajících do této kategorie, k upřesnění cílů v této oblasti, k vymezení prostředků prevence, k prohloubení participace zainteresovaných subjektů i k nalezení indikátorů úspěšnosti preventivních programů a metod jejich hodnocení. Byl vytvořen systém prevence sociálně patologických jevů v působnosti resortu MŠMT, který je v souladu s národními preventivními programy i s programy Evropské unie.

Témata:

- sociálně patologické jevy u dětí a mládeže,
- prevence u sociálně patologických jevů dětí a mládeže,
- strategie prevence.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (1h přednáška, 3h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Násilí a šikana.
- Záškoláctví.
- Kriminalita, delikvence, vandalismus a další formy násilného chování.
- Ohrožení mravnosti a mravní výchovy mládeže.
- Xenofobie, rasismus, intolerance.
- Užívání návykových látek.
- Netolismus a patologické hráčství.
- Divácké násilí.
- Komerční sexuální zneužívání dětí.
- Syndrom týraných a zneužívaných dětí.
- Sekty a sociálně patologická náboženská hnutí.

Klíčová slova:

sociálně patologický jev, prevence, typologie prevence, strategie a subjekty prevence, preventivní program

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Mezi sociálně patologické jevy u dětí a mládeže je zařazena celá škála výchovných problémů, výchovných poruch a poruch chování, a to včetně zneužívání návykových látek. Prevence znamená předcházení určitému nevhodnému patologickému jednání jedince,

kteřé by mohlo nastat za určitých vnitřních nebo vnějších podmínek. Prevence z hlediska určení může být primární, sekundární, terciární. Z hlediska druhů se dělí na sociální a situační. V rámci sociální prevence se využívá prevence výchovné. V resortu školství přísluší v rámci celospolečenské snahy o snížení množství sociálně patologických jevů významné postavení. Prevence je rozpracována až na úroveň výuky jednotlivých předmětů a může se stát organickou součástí vzdělávací a výchovné práce učitelů a dalších výchovných pracovníků na školách.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

MALACH, J. *Teorie výchovy pro pedagogické studium*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2007.

SŤŘELEČ, S. (ed.) *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: MSD, 2002.

VĚTROVEC, V. *Vhodné metody práce s mladistvými pachateli*. *Pedagogická orientace*, 2003, č. 1, s. 68-74.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Vysvětlete pojmy: primární prevence, sekundární prevence, terciární prevence. (Malach, 2007, s. 131)
2. Sestavte Minimální preventivní program pro vaši výchovně vzdělávací instituci.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 8:

Multikulturní výchova

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Multikulturní výchova je nejčastěji užívaným termínem pro oblast výchovy, která se systematicky zabývá rozvojem lidské schopnosti poznávat, chápat a respektovat kultury odlišné od naší vlastní. Významně může ovlivnit postoj a chování zejména mladých lidí k imigrantům a jiným národům.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (0,5h přednáška, 2h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Interdisciplinární znalost kontextu multikulturalismu:
 - odborné znalosti z oblastí společenských věd zvyšují učitelovu kompetenci plnit své multikulturní poslání;
 - tento přístup vyžaduje od učitelů důkladnou přípravu a ta je vymezena vhodným výběrem dobře připravených materiálů určených pro daný účel.
- Interkulturní otevřenost:
 - všude tam, kde se jedná o soužití minorit s majoritou, jsme s touto problematikou konfrontováni a ovlivňováni;
 - dětské povědomí o těchto problémech zvyšuje toleranci a pochopení odlišných skupin či jedinců;
 - co se děje ve třídě, ovlivňuje velkou měrou typ budoucího občana;
 - učitelé ovlivňují žáky ve vytváření a přijímání odlišných rolí a v učení se rolím občanů pak minimálně tím, jak o odlišných lidech uvažují a jak je vnímají.
- Demokratický dialog učitele a žáka:
 - nutnost realizovat způsob učení se těmto otázkám na zcela demokratických přístupech a aby vycházel z řešení konkrétních otázek soužití minority a majority;
 - dialog mezi učitelem a studenty vychází z nezpochybnitelného práva na svobodné vyjádření osobních názorů a z potřeby respektovat názory druhých;
 - učitel musí považovat demokratický dialog za metodu nezbytnou a zásadní příležitost k rozvoji komunikativních dovedností.
- Interaktivní učení:
 - téma soužití majoritní a minoritní komunity nelze vyučovat tradičním způsobem;
 - je hlavním principem multikulturní výchovy;
 - interaktivita se týká nejen vztahu učitele, žáka a žáků navzájem, ale také vlastního obsahu výuky, který je průběžně aktualizován a obohacován;
 - princip interaktivního učení se v multikulturní výchově zaměřuje na interakci lidí z různých kulturních prostředí, kteří se setkávají ve třídě či jiných prostorách, kde jsou stanovena základní pravidla pro průběh interakce;
 - není obtížné zachytit tato pravidla v kurikulu a metodické příručce, ale převést

slova v činy a vytvořit skutečnou demokratickou třídu.

- Osobní zkušenost s kulturní jinakostí:
 - efektivita a kvalita multikulturní výchovy se významně posiluje, pokud žáci a studenti mají příležitost hlouběji poznat způsob života minorit;
 - podoba osobního prožitku může být velmi různorodá: od hlubšího seznámení s rodinným a komunitním zázemím spolužáka z jiné kulturní oblasti přes účast na kulturní či jiné akci minority až po návštěvu a navázání spolupráce s imigrantským či azylovým centrem;
 - význam se přikládá účinnosti příběhů, které můžeme spojit s konkrétní osobou.

Klíčová slova:

kultura, marginalizace, separace, asimilace, integrace

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Multikulturní výchova předpokládá, že učitelé budou přistupovat k tématu s rozsáhlým povědomím o historických, politických, ekonomických, sociologických, antropologických, psychologických a pedagogických podmínkách. Žádný jedinec nemůže být odborníkem ve všech těchto oblastech, ovšem odborné znalosti zvyšují učitelovu kompetenci přesvědčivě plnit svoje multikulturní poslání. Efektivita a kvalita multikulturní výchovy se významně posiluje, mají-li žáci a studenti příležitost osobně hlouběji poznat způsob života zástupců odlišného etnika, národa či kultury.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. Praha: ISV, 2001.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník; 3., rozšířené a aktualizované vydání*. Praha: Portál, 2001.

STŘELEČ, S. (ed.) *Studie z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: PdF MU, 2004.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Vyhledejte internetové zdroje, které se zabývají danou problematikou.
2. Uveďte konkrétní zkušenosti ze setkání se zástupcem odlišného etnika.
3. Navažte spolupráci imigrantským či azylovým táborem a uspořádejte společnou aktivitu.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 9:

Rodina a rodinná výchova

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je vymežit a definovat pojem rodina a současně vymežit i její funkce (včetně všech pojmů, které s rodinou souvisejí), definovat pojem rodinná výchova. Odlišit vyučovací předmět Rodinná výchova, která je nedílnou součástí jedné z oblastí tzv. Rámcového vzdělávacího programu ZV, oblasti Člověk a zdraví.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (0,5h přednáška, 1h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Rodina a její funkce.
- Cíle a proces rodinné výchovy.
- Vybrané problémy výchovy v rodině.

Klíčová slova:

rodina, funkce rodiny, orientační rodina a prokreační rodina, nukleární rodina, rozšířená rodina, neúplná rodina, rekonstituovaná rodina, náhradní rodina, funkční rodina, problémová rodina, dysfunkční rodina, afunkční rodina, rodinná výchova

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Výchova dětí v rodině není volnočasová aktivita rodičů, kterou vykonávají, pokud jim zůstane čas. Je to svojí pravidelností, neodkladností a požadavkem na výsledek velmi odpovědná práce. Rodinné prostředí je významným výchovným faktorem. Rodiče mají autoritu, promyšlené výchovné záměry, vytvářejí vnitřní řád rodinného života a zajišťují dětem optimální životní standard. Řeší konflikty a současně vytvářejí prostor pro zapojení dětí do rozhodování o svém životě i životě v rodině.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. Praha: Karolinum, 1995.

JANIŠ, K., ČÍŽKOVÁ, Š. *Slovník frekventovaných pojmů k rodinné a sexuální výchově*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 59 s.

JANIŠ, K. *Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, s. 116.

KIRKPATRICK, C. *The Family as Process and Institution*. New York, 1955. In Wiatr, J. J. Společnost. Praha: SPN, 1968.

KOZELSKÁ, Z. Rodinná výchova. In *Pedagogika I*. Ostrava: OU, 1993, str. 233- 244.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk – prostředí, výchova* (K otázkám sociální pedagogiky). Brno: Paido, 2001.

KVAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: PF UP, 1996.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Shrňte silné a slabé stránky výchovy ve své rodině.
2. Analyzujte své výchovné cíle ke vztahu ke svým dětem.
3. Jsou ve vaší rodině definovány a specifikovány výchovné cíle rodičů, prarodičů, sourozenců, samotných dětí?
4. Navrhněte desatero odpovědného rodiče.

Prostor pro odpovědi:

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Oporou při vymezování cílů mravní výchova mohou být **hodnoty**, které současná společnost považuje za žádoucí, přijatelné a pro její další vývoj podstatné a určující. Smyslem a úkolem mravní výchovy je rozvoj mravního vědomí, citění, přesvědčení a chování jedince, a to včetně mravních návyků, utváření jeho volných, charakterových a prosociálních vlastností, ovlivňování jeho postojů a názorů, hodnotového žebříčku atd. Mravní výchova se tak stává základem budoucího aktivního občana demokratické společnosti a současně nástrojem její stability i rozvoje směrem k humanitě, právu, spravedlnosti a svobodě.

Etická (mravní) výchova by měla být přirozenou součástí výuky a celkového života školy ve všech jeho složkách, a to jak v rovině vztahů mezi žáky, žáky a učiteli, mezi učiteli navzájem, učiteli a rodiči, v podobě školní a třídní samosprávy, demokratického a otevřeného klimatu školy. Obecným cílem mravní výchovy je formování jedince ve shodě s mravním ideálem nebo standardem dané společnosti. Ideál může být formulován v určitém kodexu. Konkrétněji je možné cíle mravní výchovy stanovit v jednotlivých subsložkách.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (1h přednáška, 1h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Výchova mravního jednání, kázně a charakterových vlastností.
- Výchova společenská.
- Výchova humanistická.
- Výchova právní.
- Výchova občanská a politická.

Klíčová slova:

mravní výchova, charakter, svědomí, metody mravní výchovy, etická výchova, prosociální chování, empatie

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Obecným cílem mravní výchovy je formování jedince ve shodě s mravním ideálem nebo standardem dané společnosti. Ideál může být formulován v určitém kodexu.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

Kolektiv autorů. *Etická výchova pro základní a střední školy*. Praha: Luxpress, 2005.

KUČEROVÁ, S. *Mravní výchova ve škole*. In KOLEKTIV. *Pedagogika IV. Vybrané kapitoly z teorie a praxe výchovy*. Ostrava: OU, 1996. str. 11-30.

Rámcový vzdělávací program (www.msmt.cz)

VACEK, P. Řešení morálních dilemat - metody mravní výchovy. In *Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, pedagogika a psychologie*. XLIX. 1992. str. 90-101.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Existuje nějaký rozdíl mezi normami právními a etickými? Pokud ano, jaký?
2. Jaké mohou být uděleny sankce za porušení právních norem a za porušení etických norem?
3. Prostudujte si metody mravní výchovy ve školních podmínkách podle Kučerové (1996).

Prostor pro odpovědi:

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Šikana je celospolečenský jev a vyskytuje se i na pracovištích nebo v rodinách. Na pracovištích je tento jev označován jako lobbing (agrese vychází od spolupracovníků) nebo bossing (šéfové šikanují své podřízené). Šikana je projevem zneužití vlastního postavení nebo určitých osobních, zejména fyzických dispozic. Pro šikanu je typický nepoměr mezi jejími aktéry, tzn. převaha agresora nad obětí (asymetrická agrese). Jejím důsledkem je poškození druhé osoby.

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka (popř. skupinu žáků). Jedná se o cílené a opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo nemohou bránit.

Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, poškozování věcí apod., tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování i ponižování.

Škola má za povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno v rámci výuky částečně a je doplněno samostudiem. (1h přednáška, 1h samostudium)

POJMY K ZAPAMATOVÁNÍ

- Šikana, mobbing, bossing.
- Školní šikana.
- Příčiny, projevy a příznaky šikany.
- Klíčoví aktéři šikany.
- Řešení šikany.

Klíčová slova:

šikana, mobbing, bossing, agresor, podstata šikany, projevy šikany, znaky šikany, oběť šikany, prevence šikany

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Velmi nežádoucím jevem na školách je šikana, zejména díky obecné situaci ve společnosti. Podstatným rysem šikany je nepoměr sil mezi agresorem a obětí. Učitelé a rodiče

by měli znát příčiny agresivního jednání, spočívajícího zvláště v nenaplnění potřeb lásky, komunikace a zařazení se do určitého společenství. Měli by si všimnout přímých i nepřímých znaků šikany, a pokud zjistí chování mající uvedené znaky, měli by takovým projevům zamezit a přijmout adekvátní výchovná opatření.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: portál, 1997.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Charakterizujte pojem agresor a oběť.
2. Vypište podstatné rysy šikany a stručně je charakterizujte.

Prostor pro odpovědi:

SEZNAM POŽADAVKŮ NA ZÁVĚREČNOU ZKOUŠKU (TEST)

1. Splnění zadaných úkolů u jednotlivých kapitol.
2. Test z pojmů.
3. Ústní zkouška z vylosovaného tématu.